

A HÚSZMILLIOMODIK ÉV

Újabbán Csáth Géza irodalmi téma lett. Életműve is, élete is. Amit írt, arról úgy érzi korunk, az utóbbi öt-tíz év, hogy életérzésben, realitásokból kibomló borzalmaiban, sejtelmességében, lelkében mai, korszerű, ahogy élt, szintűgy. Erre az utóbbira, Csáth Géza élete korszerűségének, maiságának jegyeire építi a pécsi orvos-író Sárosi István Csáthról írt drámai vízióját, *A húszmilliomodik év*. A cím Csáthnak *Ópium* című szövegére utal, ebben olvasható: „Egy nap alatt tehát öt ezer esztendődt élék. Egy esztendő alatt ez körülbelül kétfélmillió évet jelent. Föltéve, hogy az ópiumszívást mint kifejlett, erős férfi kezded, és nagy gondot fordítasz testi épséged fenntartására – amelyet legjobb ügyes orvosra bízni –, tíz esztendeig élélhetsz. És akkor húszmillió éves korodban nyugodtan hajthatod fejed az örök megsemmisülés jeges párnájára.” Vagyis: Csáth elmélete szerint a férfi, aki olyképpen válik a bódító, gyötrelmeitől megszabadító kábítószer rabjává, hogy közben ügyel fizikai állapotára, az tíz év alatt húszmillió évet él meg, s ami ennél fontosabb, különös, rendhagyó élet ez. Ahogy Kosztolányi Dezső írta: „A morfinista számára az oltás után megszűnik minden testi és lelki ellentét, mely közte és a világ között van. Nem érzi többé az ősi tragikumot, a vágyat, mely kielégülés után kiált, és a csömört, mely a kielégülés után jelentkezik. Mintha kiszabadulna a végzetes hálózatból. A szelleme és a teste könnyűnek rémlik. Semmit sem akar, csak azt, hogy ez mindörökké így maradjon.” Mert így jó, mondhatnánk, azért jó, mert az ember elfelejti saját életének ellentmondásait. Ha történetesen alkotóról van szó, akkor elfelejti, alkotóvágya és idegrendszere okozta emberi korlátai közötti feloldhatatlan ellentétet, megszünteti azt a feszültséget, amely az alkotó szándéka és bénító tehetetlenségérzete között jön létre. Nem saját demonaival viaskodó ember már, aki többre érdemes, de belső gyengesége miatt örökké elégedetlen önmagával, eredményeivel. Boldog, de az ébredés elviselhetetlen.

Ebből is kitetszik, drámai, drámába illő élet, viaskodás volt Csáth Géza emberi-alkotói osztályrésze. Egy nagyon tehetséges ember, aki a művészetek több ágában, zenében, irodalomban, festészetben válhatott volna jelentőssé, sőt naggyá, az képtelen volt megtalálni önmagát, saját műfaját, érzi tehetségét, de érzi azt is, hogy nem azt adja, nem azt produkálja, ami tehetsége alapján várható, természetes lenne. A teremtő vágy és a szüntelen elégedetlenség ellentéte okozta feszültség egy pillanatban, amikor az orvosi diagnózis – „Egy kis jobb oldali apicitis” – megijeszti, még jobban elbizonytalanítja, először menekül, félelmét, idegességét legyőzendő, előbb brómhoz, majd az első adag morfiumhoz. És ettől kezdve fokozódik a belső pokol, amely tragédiához vezet. Hiába találja ki önmaga megnyugtatásául a tíz év alatt leélhető húszmillió boldog év elméletét, az eredmény nem igazolja a feltevést.

Sárosi István mozaikkockákból összeszerkesztett életrajzi drámája valóban vízióként állítja elének Csáth Géza viaskodását önmagával, önnön démonaival. Keresi szorongásának indítékait, azokat a motívumokat, melyek a belső elbizonytalanodást kiváltották (a korán elvesztett anyja, „anyácska!”, a nyers, zsarnok apa, a nő, a

Sárosi István: *A húszmilliomodik év*. – Pécsi Nemzeti Színház Szobaszínháza. Rendező: Vándorfi László. Díszlet és jelmez: Horgas Péter. Zeneszerző: Rossa László. Dramaturg: Duró Győző. Szereplők: Fazekas István, Illés Györgyi, Koszta Gabriella, Stenczer Béla, Bánky Gábor, Nádházy Péter, Faludy László, Kovács Dénes, Németh János, Fülöp Mihály, Krizsik Alfonz, Pilinczés József, Bartus Gyula, Kovács Kata, Keszer Erika, Pásztor Renáta.

felfokozott szerelemigény, az örök kielégítetlenség, majd a kóros féltékenység...). Sorba veszi a Csáth-írások, novellák, napló, levelek megfelelő, idevágó részleteit, ezekből alakul Csáth Géza írói életrajza, erre szükség van a Csáthot nem ismerő nézők szempontjából, és formálódik egy drámai élet állapotrajza, ami fokozza az életrajzot megismerő közönség érdeklődését, de már nem is csak Csáth Géza sorsa iránt, hanem általánosságban az efféle pokoljárás iránt.

A szöveg szükségszerűen lineárisan, az életrajzi részleteket legtöbbször kronologikus sorrendben közli, a Vándorfi László rendezte előadásban viszont ezek gyakran szimultán játszódnak le, s ezzel kétségtelenül fokozódik a drámaiság, az előadás feszültsége, s ugyanakkor a darab vízió jellege is érvényesül, tényeket ismerünk meg, s látomás részesei vagyunk. Ez a megoldás enyhe modernséget kölcsönöz a pécsi Nemzeti Színház Szobaszínházában közönség elé kerülő előadásnak, amelynek mind a rendezői és díszlettervezői (Horgas Péter) ügyességnek, mind pedig az együttes kiegyensúlyozatlansága ellenére is néhány markáns teljesítményt tartalmazó színészi játéknak köszönhetően, a közönség figyelmét mindvégig lekötő értéke vitathatatlan. Mindenekelőtt Fazekas István a csodálatos intenzitással átélte, az ellentétek drámai egérfogójába került ember elkerülhetetlen tragédiáját mutatja meg, olyképpen, hogy mindvégig érezzük, noha tudatában van sorsa elkerülhetetlenségének, küzd az életéért. A kisebb szerepekben Koszta Gabriella Anyácskaként, Illés Györgyi Olgaként, Csáth feleségeként, Bánky Gábor Csáth öccseként, Nádházy Péter Kosztolányiként járul hozzá az előadás kiegyensúlyozott színvonalához.

G. L.

KÉPZŐMŰVÉSZET

SAVA SALABAKTERE

A Sava Babič munkásságát bemutató budapesti tárlat megnyitászövege

A hatvanas években ismertem meg Savát Szabadkán. Csak most látom, a képzőművészet mint olyan már akkor is háttere, sőt, ha jobban meggondolom, elsődleges közege volt barátságunknak. Egy kis társaság alakult ki akkor ott. Sáfrány, a bohém, peregrinus festő, Bela Duranci, a bunyevác műtörténész, Dési Ábel, a filozófus, Sava, a szerbtanár meg én. És különösmód: salabaktereknek neveztük egymást. A salabakter alatt bohémet, vidéki lumpenértelmiséget érve.

Sava akkor készítette első könyvét: Sáfrány, a bohém, peregrinus festő könyvét, amelyben, cikkek, esszék, útinaplók mellett volt egy Magellán című dráma is. És Sava máris nagy harcot, egész mozgalmat indított a dráma bemutatásáért, amit, mondanom sem kell, még a mai napig sem mutatott be hivatalos színház, csupán – ám egyértelműen Savát igazolva – egy diákcsoport. Azért használtam ilyen általános kifejezést Sava könyvcsinálási módszerére, mert ő később sem csak írta, fordította könyveit.

Sava valami pokoli forgószelet kavart a szerző körül. Sáfrány esetében egy olyan